

még a kételkedés ételme is. Istent kárhoztatja, amiért nem adja meg „a percek, / a napok, / az évek / csöndes, ártalmatlan, rég megszolgált / derűjét”. A legfeszítőbb gondolat a „még / itt vagyok, de már / nem számolnak velem” érzése. A fölöslegesség tudata.

Tehát nem csupán — és nem elsősorban — az idő múlása foglalkoztatja a szerzőt, hanem annak az ősi törvénynek az új nemzedék általi megkérdőjelezése, miszerint „az élet / szent, / és csak / akkor vagyunk / méltók / megélni méltó létezésre, ha / adni tudunk, akarunk / önmagunk jobbik énjéből / a másíknak / valamit...” A modern világgal, az önzésre biztató, túlbujánzó fogyasztói társadalommal sehogy sem tud megbarátkozni. Pedig — mint írja — a bibliai Éva „bűnösen mohó kíváncsiságá”-ban már jelen volt „a szerzés / kimérten könyörtelen ördöge”.

A múlthoz való görcsös ragaszkodás és a modern világ összezsapása leggyakrabban a menyéhez fűződő viszonyában érhető tetten. A menyé talán észre sem veszi, hogy minden lépésével csak rombolja azt a világot, amiben apósa él. Látszólag jelentéktelen dolgok keserítik az öregot. Például hogy a fiatalasszony a friss disznóhúsból főzött levesbe tyúkhúsleves kockákat rak. Az öreg szemében ez szembeköpe a meggyökeresedett hagyományoknak. Szingli-szörnyek, élvhajzás élet, a templomot divatbemutatóra használó fiatalok. Efféle dolgokon mérgeződik még. Tragikomikusnak is vélhetnénk ezt a fajta bosszankodást, önhergelést, ha nem látnánk, hogy valójában egy idilli életforma lebontását, pusztulását siratja el a szerző („hétvégeken persze / dübörög / a diszkózaj, / elűzi az esti órák / kutyavakkantásos csendjét”).

És persze ott van a hatalmas szakadék, ami az apa és fia között tátong. A szemléletbeli különbség, ami így vagy úgy magyarázható — de el nem fogadható, meg nem érthető az elbeszélő számára. („a birtoklás vágya, ami benne / sürgetőzik /.../ ott munkál / benned is, / a különbség amnyi, ő / megszerezni / akarja a tulajdont, / te pedig / megőrizni...”).

Mindezt tetézi felesége halála, s a mögötte meghúzódó isteni igazságtalanság. Az asszonyt egy „részeg ficsúr, / a falu selyemfiúja” gázolta halálra. Hogyne fájna az elvesztett élet. Ráadásul kontrasztként ott feszül a gázolást elkövető személy meglepően enyhe büntetése (egy év felfüggesztett börtön). Felesége halálával az ő kis mikrovilágának legfontosabb tartóoszlopa dől ki. Bár az elvesztett asszony még holtában is a legfontosabb támasza marad. Az ő emléke ad tartást és kitartást.

A magánélet gyötrelmei mellett a rendszerváltozás utáni évek elszabaduló világának képei elevenednek fel az öregember meditációjából. Olykor aktuálpolitikai megjegyzések is becsúsznak a sorok közé, például a 2004-es népszavazás gyászos emléke. A magyarság önfeladása dühíti, s izzítja lelke háborgását. A baltikumi példát

hozza, ahol a kis népek is szembe mertek nézni a félvilágnyi birodalommal. „Istenek, az én fajtám / miért / nem ilyen, / miért csak / a mának / él, / egymjári veteményként / vegetál”? — kérdezi a szerző.

Izgalmas, létkérdéseket feszegető könyv Nagy Zoltán Mihály regénye, melyben egy önmagával és Istennel perlekedő öregember felfogása szembeül korunk szétésoében lévő világával. Sajnálatos, hogy a magyarországi könyvterjesztők repertoárjában nem lelhető fel. (Intermix, Ungvár, 2008)

OLÁH ANDRÁS

„EMBER LENNI MINDÉG, MINDEN KÖRÜLMENYBEN” Tanulmányok Kiczenko Judit születésnapja alkalmából

Vélhetőleg az ünnepi tanulmánykötet címzettje sem kifogásolná, hogy ismertetésemhez Arany Jánostól veszek indítást. Arany ugyanis *Széptani jegyzeteiben* — Edmund Burke és Immanuel Kant gondolataival egybehangozva — így határozza meg a „főnséges” esztétikai minőségét: „főnséges tárgy az, amely először meghat, megdöbent, mintegy érezteti velünk *önkicsínységünket*: de aztán csakhamar a kellemetlen érzésből gyönyör fejlik ki”. Kimondatlanul is — éppen kimondatlanul — ilyen tárgy minden ünnepi kötet, melyben a pályatársak tanulmányai, mintegy tudtukon kívül, egy, csak az ünnepeltnek köszönhető egységbe szerveződnek. Fölrajzolják a szellem azon birodalmát, amellyel egy alkotói pálya élő párbeszédet létesített. Kiczenko Judit ünnepi kötet, vagyis a benne kirajzolódó szellemi terrénom a „főnséges tárgyak” azon alfajához tartozik, melyek — mint Arany fogalmaz — „roppant kiterjedésük által hatnak ránk”. A művészettörténettől (E. Csorba Csilla, Keserü Katalin) a történettudományig (Erdődy Gábor, Kafkától (Györfly Miklós) Flaubert-en át (Szávai Dorottya) Dosztojev-szkijig (Szávai János), Kozma Mihálytól (Kilián István) Szilágyi Istvánig (Csürös Miklós) és a szövegközléstől (Ajkay Alinka, Bogár Judit, Szelestei N. László, Szilágyi Márton, Szörényi László) az irodalomelméletig (Horváth Kornélia) terjed a kötetbeli írók tárgyköre. A gyűjtemény „szélső értékeit” említve kényszerűen lemondok a „fősodoról”, ahol a többi közt olyan kérdésekre is választ kaphatunk, mint hogy a 18. században miként teremt stílust — kompiláció néven — az intertextualitás (Maczák Ibolya), egy vagy két vers-e Vörösmarty *Pázmánja* (Hargittay Emil), vagy hogy ballada-e *A varró leányok* (Tarjányi Eszter)?

Ahogy Kiczenko Judit eddigi pályáját, az ünnepi tanulmánykötetet is strukturálja a két

munkahely — 1970 és 1994 között az ELTE oktatója, 1992-ben a Pázmány egyik alapító tanára volt —, de talán még jellemzőbben a kor(és évfolyam)társak, majd a volt tanítványok egymásutánja. Nagy hatású és emlékezetes tanárrá rendkívül alapos és szerteágazó tárgyismerete, valamint az a hozzáadott (emberi) érték tették és teszik, mely az értelmezett művek mellett hallgatóit is mindig képes volt kissé önmaguk fölé emelni. Munkáját 1988-ban „Kiváló tanár” kitüntetéssel is elismerték. Főbb kutatási területei Arany János és az 1850-es évek költészete, az 1870-es évek, valamint a századvég prózája, emellett emlékezetes tanulmányokat írt a Nyugat (Móricz) és a késő modernség (Ottlik, Nemes Nagy, Pilinszky) korszakából, de ő végezte el Böszörményi Géza nagy jelentőségű *Recsk*-kötetének sajtó alá rendezését is. Tudományos tevékenységéért 1990-ben Oltványi Ambrus-díjat kapott. Hogy a 19. század második felének irodalma „apák és fiúk” korszakaként is olvasható, azt nála jobban kevesen tudatosították — talán annak is köszönhető ez, hogy saját generációjában is megtapasztalhatta a nemzedéki összetartozást. Erről az összetartozásról tanúskodik az ünnepi kötet számos fontos tanulmánya T. Erdélyi Ilonától Korompay H. Jánosén keresztül Szórényi Lászlóéig. Ugyanehhez a körhöz tartozik a könyv két leginkább esszéisztikus írása, melyek egyike is, másika is — ez pedig nem lehet véletlen — a *Jónás könyvében* találja meg kifutását. Dávidházi Péter egy filológiai morzsától elindulva a közös építkezés ethoszát érzékelteti Ninive példáján, amelyet még az Úr is megszánt, holott lakói „nem tudtak különbséget tenni jobb- és balkezük között” (*Építéni*). Szávai János Dosztojevszkij utolsó elbeszélének megvilágító erejét értelmezése során jut el a „tudni az igazságot, de nem találni azzal egyenértékű szót” jónási problémájához: „Lehet-e próféta az író? S létezik-e az az Ige, amely azonos ezzel a felsőbbrendű igazsággal?” (*Aletheia, avagy nem találunk szavakat*). Az igaz szó megszállott keresése és (ezt kiegyenlítő) a napról-napra való építkezés biztos értékadata — e kettős törekvés hoz létre minden maradandó alkotást.

A még rendelkezésre álló szűk helyen említek meg néhány Kiczkeno „korszakaihoz” tartozó tanulmányt. Eisemann György *Nemzeti sztereotípiák mint történelmi allegóriák a romantikus magyar lírában* című írásában figyelmeztet: „Az áthagyományozódó nemzeti sztereotípiákkal kapcsolatban a jelenleg adódó legfontosabb feladat nem azok »felvilágosult« totemesítése, előítéletnek bélyegzése, hanem — ahol erről szó lehet — allegorikus (jelentésükben elkülönülő) működésük interpretálása, történetileg aktuális újraelsajátításuk nyomon kísérése. Mindent eleve

sablonnak bélyegezni csakis egy másik sablon felől lehetséges.” Mártonffy Marcell nagy lélegzetvételű tanulmánya a művészet teológiai értelmezéstradíciójának megszakítottágát vizsgálja Pilinszky reflexióin keresztül, aki belátta „az üdv-történeti magyarázatok elnémulásának tényét és ettől kezdve a kinyilatkoztatás csupán apokrif szövekre bírhatóságának eshetőségét” (*Katolikus historizmus és apokrif magánbeszéd*). Keserü Katalin ihletett gondolatmenete — összegezvén egy Rippl-Rónai és Pitcairn-Knowles-kiállítás tapasztalatait is — a művészbarátság, a művekre és a művészetkonceptiókra is kiható szellemi közösség témáját járja körül (*A barátságról — többféleképpen*).

A Radvánszky Anikó szerkesztette tanulmánykötet gazdag anyagát a teljesség igényével bemutatni nem volt feladata e rövid recenzióknak, a könyv céljához méltóan magas színvonalát azonban talán sikerült érzékeltetnie. Professori Salutem! (PPKE BTK, Piliscsaba, 2008)

KARDEVÁN LAPIS GERGELY

MATÚZ GÁBOR: A LEGBÁTRABB VÁROS

A magyar Országgyűlés 2005-ben a Legbátrabb Város — Civitas Fortissima — címet adományozta Balassagyarmat lakóinak és védőinek, elismerve az 1919-es csehszlovák megszállás idején tanúsított hősies magatartásukat. Az Ipolymenti város helytállása a közelmúltban a Magyar Örökség része lett.

Matúz Gábor dokumentum-játékfilmje emléket állít az egykori események főszereplőinek, Rózsa András, Petrovics József vasutasoknak, Bajatz Rudolf, Víz Zsigmond századosoknak, Rákóczy István kormánybiztosnak és társaiknak, akik a magyar történelem egyik legkilátástalanabb, letragikusabb korszakában egzisztenciájukat, biztonságukat és a legdrágábbat, az életüket tették kockára, s közülük többen — így Rózsa András és Petrovics József — fel is áldozták, hogy megakadályozzák szeretett szülővárosuk elszakítását Magyarországtól. A hódítás igényével a Felvidéket rövid idő alatt elfoglaló és az első világháborúban győztes antant támogatását élvező cseh hadsereg célja ugyanis egyértelműen ez volt, sőt, Balassagyarmat mellett egész Észak-Magyarországot is meg akarták szállni, és beolvasztani újonnan létrehozott államukba, az akkor még nemzetközileg hivatalosan senki által el nem ismert Csehszlovákiába.

Matúz Gábor filmje három rétegből tevődik össze: korabeli (archív) felvételekből, történeteszek értékeléséből és játékfilmes elemekből. Az író-rendező balassagyarmati születésű, érzelmi-